

TAM ÜYELİK MÜZAKERELERİ SÜRECİNDE TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİNDE İŞSİZLİK SORUNUNUN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Dr. Müge Ece GÜNEY

Özet

Tam üyeliğe giden süreçte AB ve Türkiye'deki yüksek oranlı işsizlik AB-Türkiye ilişkilerinde en önemli sorunlardan biridir. Makale bu önemli sorunu uzun dönem trendleri dikkate alarak incelemektedir. Kısa ve orta vadede AB'nin yüksek işsizlik sorununu çözmesi zor görülmektedir. AB işsizliğinin yapısal nitelikte olması nedeniyle, büyümenin hızlanması halinde bile işsizlik fazla etkilenmeyecektir. Türkiye'de ise kısa ve orta vadede işgücü arzı artacaktır. Türkiye %6 gibi yüksek bir büyüme oranıyla bile işsizliği ancak bugünkü düzeyde tutabilecektir. Ancak eğitime ayrılan kaynakların artırılması halinde işsizlik sorununa kısmen çözüm bulunabilir. Bu veriler ışığında işsizlik kısa ve orta vadede AB ile Türkiye arasında önemli bir sorun olmaya devam edecek görülmektedir. Ancak uzun vadede demografik olarak altın bir çağa giren Türkiye'nin potansiyel işgücü arzı nüfusu azalmaya başlayacak olan ve hızla yaşlanan AB için ciddi bir şans ve fırsat olacaktır.

Abstract

This article analyzes the high unemployment problem in Turkey and EC which is a potential problem during the full membership negotiation process by emphasizing the long run trends. The solution of high EC unemployment problem is not likely in the short and medium run. Even the acceleration of the EC growth rate may not be an answer to this question given the structural nature of the EC unemployment. Labor participation rates in Turkey may increase in the future years and as a result unemployment rates may remain at their currently high levels even in the case of a high growth rate of 6% per year. A substantial increase in the funds allocated to education may be a partial solution to reduce the unemployment rate. Overall; it seems that the high unemployment rates in EC and Turkey will continue in the short and medium run. Turkey, however, who is now entering into a demographic gold age may turn into an asset and opportunity in the long term for the ageing EC whose population will start declining in the future.

I. GİRİŞ:

Türkiye 1963 yılında Ankara Antlaşmasının parafe edilmesiyle başlayan 42 yıllık AB sürecinin en önemli dönemecine 3 Ekim 2005 tarihinde tam üyelik müzakerelerinin başlamasıyla girmiştir. Türkiye artık “AB’ye aday ülke” konumundan “AB ile tam üyelik müzakerelerine başlamış olan ülke” konumuna gelmiştir. 3 Ekim öncesi tartışmalar göstermektedir ki, Türkiye ile AB müzakere süreci de ağır ve zorlu geçecektir. Kopenhag kriterlerinin tam olarak uygulanmasından, tarım sektörünün AB’ye uyumlu hale getirilmesine, Kıbrıs sorunundan, azınlıklar sorununa kadar birçok konuda iki taraf arasında gerilim yaşanabilir. Ancak Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğini belirleyecek en önemli sorunlardan birisi, belki de en önemlisi, işsizlik sorunu olacaktır.

Bilindiği gibi AB; Türkiye ile tam üyelik müzakere sürecinin yolunu açan 17 Aralık 2004 kararlarında müzakere sürecinin açık uçlu olacağını belirtmiş ve ardından Fransa, Türkiye’nin tam üyeliğini referanduma götürme niyetini açıklamıştır. Başta Fransa ve Avusturya’da olmak üzere; AB kamuoyunda Türkiye’nin tam üyeliği ciddi biçimde tartışma konusu olmakta ve tam üyelik yerine imtiyazlı ortaklık seçeneği sık sık ortaya atılmaktadır.

Türkiye’nin uzun vadede tam üyeliğine karşı çıkan çevreler, din ve kültür farkını bir gerekçe olarak öne sürmekle beraber, geri plandaki ana kaygı konusu Türkiye’nin büyük nüfusuyla AB dengelerini değiştirebileceğidir. Öte yandan Fransa ve Hollanda’da 2005 yılında yapılan referandumlarda AB anayasasının reddedilmesi AB’nin geleceğini belirsiz bir konuma dönüştürmüştür.

AB’nin AET’den başlayarak bugüne dek süren şekillenme sürecinde itici ve belirleyici güç; üye ülkelerin bürokrasisi, siyasi aktörleri ve Brüksel bürokrasisi oldu. Fransa ve Hollanda referandumlarının verdiği önemli mesaj, bundan sonra AB’nin karar süreçlerinde üye ülke kamuoylarının da çok etkin bir değişken olacağı yönündedir. Kamuoyu faktörünün giderek önemli bir rol oynamaya başlaması ise, AB ve aday ülkelerdeki işsizlik sorununun yeni bir açıdan ele alınmasını gündeme getirmektedir. Görülebildiği kadar önümüzdeki dönemlerde AB ile ilgili kritik kararlarda ve Türkiye’nin tam üyeliğinin gerçekleşmesinde son sözü üye ülke kamuoyları söyleyecektir. Üye ülke kamuoyları ise (özellikle de kurucu ülkelerin kamuoyları) 10 yeni üyenin katılımıyla sonuçlanan son genişleme dalgasından sonra işsizlik ve bununla bağlantılı sosyal güvenlik konularında giderek daha hassas davranmaktadırlar. Fransa ve Hollanda anayasa referandumlarında, yeni üye olan ülkelere

beklenen işgücü akını ve yeni anayasanın kabulü halinde edinilmiş sosyal hakların ve işsizlik sigortası sistemlerinin tehlikeye düşeceği endişesi, red kararının çıkmasında önemli rol oynamıştır.

AB'nin Fransa ve Almanya gibi kurucu üyeleri uzun bir süreden beri ciddi ve yüksek bir yapısal işsizlik sorunu yaşamaktadırlar. Bu yapısal işsizlik ortamında Türkiye gibi büyük nüfuslu ve gelir düzeyi düşük ülkelerin tam üyelik perspektifi daha da olumsuz biçimde algılanmaktadır. Ancak öte yandan demografik olarak durgun bir döneme giren AB'de uzun vadede bir işsizlik açığı sorununun yaşanması da kaçınılmaz gözükmektedir. AB'nin ve Türkiye'nin nüfus dinamikleri, buna bağlı olarak AB ve Türkiye'de işgücü arzının ve işsizliğin gelecekteki olası trendleri Türkiye'nin tam üyeliği açısından kritik bir konu haline gelmiştir.

Bu makale, yukarıda altı çizilen noktalar nedeniyle, AB ve Türkiye'de işsizliğin bugünkü konumuna ve gelecekteki olası seyrine; karşılaştırmalı bir analiz çerçevesinde ışık tutmak amacındadır. İkinci bölümde önce AB'deki işsizlik sorununa ve bunun nedenlerine, uzun vadeli demografik trendler de dikkate alınarak kısaca değinilecek; izleyen kısımda ise sırayla Türkiye'deki işsizliğin bugünkü durumu, uzun vadeli nüfus artış hızı ve işgücü arzı projeksiyonları, işgücü arzının cinsiyet ve yaşa göre niteliği, eğitim ve tarım gibi değişkenlerin işgücü arzı ve istihdam potansiyeli ile ilişkileri; AB üyesi ülkelerle karşılaştırmalı olarak, ele alınacaktır. Türkiye'deki işsizliğin yapısal bir analizi Bulutay (1995), Yavan (1997) ve Ulusoy ve Gürsel (1998) gibi bazı çalışmalara karşın yeterince irdelenmemiş bir konudur. Makale; büyük önemine karşın yeterli düzeyde araştırılmamış bu alana, Türkiye için şu an en önemli perspektif olarak gözüken AB ile ilişkiler bağlamında katkı niteliğindedir. Bu çalışmada vurgulanacak ana husus ise Türkiye'nin büyük işgücü arzı potansiyelinin kısa ve orta vadede AB için ciddi bir sorun yaratmasına karşın, uzun vadede aynı potansiyelin AB için büyük bir fırsata dönüşebileceği tezidir.

II. AB ve TÜRKİYE'DE İŞSİZLİĞİN KARŞILAŞTIRILMALI ANALİZİ

AB kamuoyunu Türkiye konusunda ürküten unsurlardan biri Türkiye'nin yaklaşık 72 milyonluk nüfusuyla Federal Almanya dışında kalan 24 AB üyesinden daha kalabalık büyük nüfuslu bir ülke olmasıdır. 2004 verilerine göre

Türkiye nüfusu toplam 456.8 milyonluk (Eurostat, 2005) AB nüfusunun %15.7'sidir¹. Ayrıca nüfus kalitesi düşüktür. Son verilere göre Türkiye nüfusunun %20'si günde 1 dolar ve daha altında gelire sahip olup, okullaşma oranı ortalama olarak 5.9 yıldır (DİE, 2005).

Türkiye salt rakamsal bazda bir karşılaştırma yapıldığında; resmi işsizlik rakamları açısından AB ülkelerine göre çok kötü bir konumda değildir. Türkiye'nin 2004 verilerine göre %10.3'lük işsizlik oranı AB-25 ortalaması olan %9 işsizlik oranının biraz üstündedir². AB'nin önemli üye ülkelerinden Fransa, Almanya ve İspanya'da işsizlik oranları sırasıyla %9.7, %9.5 ve %11 olup, Türkiye'nin işsizlik oranından pek farklı değildir. Resmi işsizlik rakamları AB'ye yeni üye olan Polonya'da %18.8'e, Slovakya'da %18'e kadar çıkmaktadır. İşsizlik oranlarının 25 AB üyesi için dökümü Tablo 1'de verilmiştir.

Türkiye'de işsizlik ölçümleri 1998 yılına kadar DİE tarafından yılda iki kez (Nisan ve Ekim) yapılan Hanehalkı İşgücü Anketleriyle yapılmaktaydı (Ulusoy ve Gürsel, 1998: 13). Sözü geçen anket 2000 yılından beri aylık bazda yapılmaya başlanmış, 2000-2004 arasında üçer ayda bir yayınlanan anket sonuçları 2004 yılından sonra aylık olarak da yayınlanmaya başlanmıştır. 1988 yılından beri yapılan bu anketler Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kıstasları ve normları çerçevesinde hazırlanmakta olup uluslararası meslek sınıflaması (ISCO-88) standartı uygulanmaktadır (DİE, 2006). Türkiye'de referans haftasında işsiz olup, son altı aydır iş arayan kişiler işsiz kabul edilmektedir. OECD ülkelerinin büyük kısmında ise yalnızca son bir aydır iş arayanlar işsiz olarak kaydedilmektedir ve bu tanımın kabulü halinde Türkiye'nin resmi işsizlik rakamının daha da düşük çıkması olasıdır.

¹ 2004 yılındaki son genişleme dalgasıyla daha önce 15 üyeli AB'ye 10 yeni üye daha katılmıştır. Yeni katılan üyelerin toplam nüfusu 74.1 milyon yani yaklaşık Türkiye nüfusu kadardır.

² DİE'nin son verilerine göre Türkiye'de işsizlik oranı 2005 ikinci çeyreğinde %9.2'ye düşerek AB ortalamasına daha da yaklaşmıştır. Türkiye'de işsizlik oranı 2001 krizinden sonra hızla artmıştır. Örneğin 2000 yılında Türkiye'nin resmi işsizlik oranı olan %6.5, o zaman 15 üyeli bir topluluk olan AB'nin %7.6'lık işsizlik oranının altındaydı.

Tablo 1: AB Ülkelerinde İşsizlik Oranları

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
AB (25 ülke)	:	:	:	:	:	9.5	9.1	8.6	8.4	8.7	9.0	9.0
AB (15 ülke)	10.0	10.4	10.0	10.1	9.8	9.3	8.5	7.6	7.2	7.6	8.0	8.1
Avro Bölgesi	10.1	10.8	10.5	10.7	10.6	10.0	9.1	8.1	7.9	8.3	8.7	8.9
Avro Bölgesi (12 ülke)	10.1	10.7	10.5	10.7	10.6	10.1	9.2	8.2	7.9	8.3	8.7	8.9
Belçika	8.6	9.8	9.7	9.5	9.2	9.3	8.6	6.9	6.7	7.3	8.0	7.8
Çek Cumh.	:	:	:	:	:	6.4	8.6	8.7	8.0	7.3	7.8	8.3
Danimarka	9.6	7.7	6.7	6.3	5.2	4.9	4.8	4.4	4.3	4.6	5.6	5.4
Almanya	7.7	8.3	8.0	8.5	9.1	8.8	7.9	7.2	7.4	8.2	9.0	9.5
Estonya	:	:	:	:	9.6	9.2	11.3	12.5	11.8	9.5	10.2	9.2
Yunanistan	8.6	8.9	9.2	9.6	9.8	10.9	12.0	11.3	10.8	10.3	9.7	10.5
İspanya	18.6	19.8	18.8	18.2	17.1	15.3	12.9	11.4	10.8	11.5	11.5	11.0
Fransa	11.1	11.7	11.1	11.6	11.5	11.1	10.5	9.1	8.4	8.9	9.5	9.7
İrlanda	15.6	14.3	12.3	11.7	9.9	7.5	5.6	4.3	3.9	4.3	4.6	4.5
İtalya	10.1	10.6	11.2	11.2	11.3	11.3	10.9	10.1	9.1	8.6	8.4	8.0
Kıbrıs	:	:	:	:	:	:	:	5.2	4.4	3.9	4.5	5.0
Letonya	:	:	:	:	:	14.3	14.0	13.7	12.9	12.6	10.4	9.8
Litvanya	:	:	:	:	:	13.2	13.7	16.4	16.4	13.5	12.7	10.8
Lüksemburg	2.6	3.2	2.9	2.9	2.7	2.7	2.4	2.3	2.1	2.8	3.7	4.8
Macaristan	:	:	:	9.6	9.0	8.4	6.9	6.3	5.6	5.6	5.8	5.9
Malta	:	:	:	:	:	:	:	6.8	7.7	7.7	8.0	7.3
Hollanda	6.2	6.8	6.6	6.0	4.9	3.8	3.2	2.8	2.2	2.8	3.7	4.6
Avusturya	4.0	3.8	3.9	4.4	4.4	4.5	3.9	3.7	3.6	4.2	4.3	4.8
Polonya	:	:	:	:	10.9	10.2	13.4	16.4	18.5	19.8	19.2	18.8
Portekiz	5.6	6.9	7.3	7.3	6.8	5.1	4.5	4.1	4.0	5.0	6.3	6.7
Slovenya	:	:	:	6.9	6.9	7.4	7.2	6.6	5.8	6.1	6.5	6.0
Slovakya	:	:	:	:	:	:	16.7	18.7	19.4	18.7	17.5	18.0
Finlandiya	16.3	16.6	15.4	14.6	12.7	11.4	10.2	9.8	9.1	9.1	9.0	8.8
İsveç	9.1	9.4	8.8	9.6	9.9	8.2	6.7	5.6	4.9	4.9	5.6	6.3
Birleşik Krallık	10.2	9.4	8.5	8.0	6.9	6.2	5.9	5.4	5.0	5.1	4.9	4.7
Bulgaristan	:	:	:	:	:	:	:	16.4	19.2	17.8	13.6	11.9
Hırvatistan	:	:	:	:	:	:	:	:	:	14.7	14.1	13.6
Romanya	:	:	:	:	5.3	5.4	6.2	6.8	6.6	7.5	6.8	7.1
Türkiye	:	:	:	:	:	:	:	6.5	8.3	10.3	10.5	10.3
İzlanda	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Norveç	6.0 ^(b)	5.4 ^(b)	4.9 ^(b)	4.7	4.0	3.2	3.2	3.4	3.6	3.9	4.5	4.4
A.B.D	6.8	6.1	5.6	5.4	4.9	4.5	4.2	4.0	4.8	5.8	6.0	5.5
Japonya	2.5	2.9	3.1	3.4	3.4	4.1	4.7	4.7	5.0	5.4	5.3	4.7

Ancak yukarıda belirtilen işsizlik tanımı içinde iş bulma ümidini kaybedenler (discouraged workers) ve eksik istihdam (iradesi dışında normal çalışma süresinin altında çalışanlar) yer almamaktadır. Diğer ülkeler de ölçümü aynı kriterlere göre yaptığı için bu büyük bir farklılık yaratmayabilir, fakat eksik istihdam olasılıkla Türkiye’de gelişmiş ülkelere göre daha yüksek seviyededir (Ulusoy ve Gürsel, 1998: 81).

Esas önemli fark Türkiye’nin tarımsal istihdam oranının yüksekliğinden kaynaklanmakta ve bu noktada yüksek tarımsal istihdamın işsizlik rakamlarının değerlendirmesinde ciddi bir yanıltıcı etkisi sözkonusu olabilmektedir. Son 2005 yılı verilerine göre Türkiye’de iktisadi anlamda aktif tarımsal nüfusun, toplam aktif nüfusa oranı %29’dur (DİE, 2006). Aynı oran gelişmiş ülkelerde %5 dolayındadır. Çoğunlukla küçük üreticilerden oluşan ve tüm aile fertlerinin çalıştığı tarım kesiminde işsizlik tanım olarak sifıra yakındır. Bunun sonucu olarak da tarımsal istihdamın yüksek olduğu ülkelerde işsizlik oranları düşük çıkabilmektedir. Nitekim Pakistan ya da Afrika ülkeleri gibi yüksek tarımsal istihdamlı ülkelerde resmi işsizlik oranları çoğunlukla gelişmiş ülkelere göre daha düşük çıkmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’deki işsizliğin düşük gözükmesinde istihdamda ağırlıklı rolü olan tarım kesimindeki gizli işsizlik de rol oynamaktadır.

Ayrıca tek bir rakam olarak işsizlik oranı da fazla bir şey ifade etmemektedir. İşsizlik oranı kadar, bu işsizliğin yapısının analizi ve uzun dönemli projeksiyonları da önemlidir. İzleyen bölümlerde önce AB, sonra Türkiye için bu analize yer verilecektir.

II.1. AB’DE İŞSİZLİĞİN YAPISI VE DEMOGRAFİK TRENDLER

İşsizliğin cinsiyete göre dökümüne göre Türkiye’de erkek ve kadınlar arasındaki işsizlik oranlarının pek farklı olmadığı görülmektedir. 2004 verilerine göre Türkiye’de erkeklerdeki işsizlik oranı %10.5; kadınlardaki işsizlik oranı ise %9.7 olup; erkek işsizlik oranı, kadın işsizlik oranının biraz üstündedir (Eurostat, 2005). Buna karşın; AB’de cinsiyetler arasındaki işsizlik oranı farkı daha belirgindir. AB üyesi 25 ülkede ortalama kadın işsizlik oranı %10.2 olup, erkek işsizlik oranı olan %8.1’lik oranın belirgin şekilde üstündedir. Avro

bölgesindeki farklar³ daha da belirgindir: %7.6'lık bir erkek işsizlik oranına karşın %10.2'lik bir kadın işsizlik oranı söz konusudur (Eurostat, 2005).

İşsizliğin cinsiyet bazında analizi AB üyesi ülkeler arasında önemli farklar gösterebilmektedir. Kadın işsizlik oranının (sırasıyla %10.5 ve %10.7), erkek işsizlik oranının üstünde olduğu (sırasıyla %8.7 ve %8.8) Federal Almanya ve Fransa genel AB normuna uygunluk göstermekte, buna karşın İngiltere'de erkek işsizlik oranının (%5.1), kadın işsizlik oranının (%4.2) üstünde olduğu görülmektedir (Eurostat, 2005). İlginç olan bir nokta Türkiye'ye daha benzer yapı sergileyen AB üyeleri arasında kadın ve erkek işsizliği arasında görülen büyük farklardır. Kadın işsizlik oranı Yunanistan'da %16.2'ye, İtalya'da %10.5'a ve İspanya'da %15'e varmakta, buna karşın erkek işsizlik oranları Yunanistan'da %6.6, İtalya'da %6.4 ve İspanya'da %8.1'de kalmaktadır (Eurostat, 2005). Bu rakamlar kültürel algılama farkına dayanan bir cinsiyet ayrımcılığı tezini Akdeniz ülkeleri için doğrular gözükmemektedir. Ancak yine bir Akdeniz ülkesi olan ve ismi geçen ülkelere daha yakın bir kültüre sahip olan Türkiye'de aynı yapının görülmemesi ve kadın işsizlik oranının bu ülkelere göre oldukça düşük kalması dikkat çekici bir noktadır. Bu olgu kısmen Bölüm II.2'de değinilecek olan kadınların işgücüne katılım oranlarının Türkiye'de belirgin biçimde düşük olmasıyla, kısmen de kadınların erkeklere göre daha düşük reel ücret düzeyleriyle açıklanabilir.

Cinsiyet bazında işsizlik bazı AB ülkelerinde önemli farklılık göstermekle beraber; AB'deki işsizlikle ilgili daha belirgin bir unsur mevcut nisbeten yüksek oranlı işsizliğin yapısal karakteridir. Özellikle gençler arasındaki yüksek oranlı işsizliğin ciddi bir sorun olduğu görülmektedir. 25 yaşından küçükler arasındaki işsizlik oranı 2004 yılı verilerine göre 25 AB üyesi için ortalama %18.6'dır (Avro bölgesinde %17.9). Bu oran teknik mesleki eğitimin geliştiği Almanya'da biraz daha düşük (%15.1); buna karşın Fransa'da (%22), İtalya'da (%23.6) ve İspanya'da (%22.1) dikkat çekecek ölçüde yüksektir (Eurostat, 2005). AB'ye yeni üye olan Slovakya'da (%32.3) ve Polonya'da (%39.5) ise aynı oran şaşırtıcı bir yüksekliktedir. Türkiye'de genç işsizlik oranı (25 yaşından küçükler arasındaki işsizlik) oldukça yüksek olmakla beraber (%19.6); bu oran gene de bir çok AB üyesi ülkeden daha yüksek değildir (Eurostat,2005). Genç işsizliğin bu denli yüksek olması AB'deki

³ Avro bölgesi Avro'yu ulusal para olarak kabul eden 12 ülkedir. Bu 12 ülke; Büyük Britanya, İsviç ve Danimarka dışında kalan AB-15 ülkeleridir.

işsizliğin birazdan daha detaylı ele alınacağı gibi, konjonktürel⁴ bir işsizlikten ziyade, yapısal nitelikte olduğu konusunda ipucu vermektedir.

Yapısal işsizliğin daha doğrudan bir ölçümü uzun dönem işsizlik oranlarıdır. Uzun dönem işsizlik tanımı son bir yıl veya daha uzun süredir iş bulamayanları kapsamaktadır. Uzun dönem işsizlerin önemli bir bölümü iş bulma ümitlerinin giderek tükenmesiyle daha uzun vadede iş bulma ümidini kaybedenlere (discouraged workers) dönüşmekte ve bu grup kapsamlı işsizlik sigortasına sahip ülkelerde sosyal güvenlik sistemi üstünde büyük bir baskı oluşturmaya başlamaktadır. Ayrıca uzun dönem işsizlikle yabancı düşmanlığı arasında da pozitif bir korelasyon olduğu söylenebilir. AB ülkelerinde uzun dönem işsizliğin ülke bazında ayrıntılı bir dökümü Tablo 2'de verilmiştir. Tablodan da görülebileceği gibi AB'de uzun dönemli yapısal işsizlik ihmal edilemeyecek düzeydedir. Uzun dönemli işsizliğin AB ortalaması, 25 üye ülke için %4.1'e varmaktadır. AB'deki ortalama işsizlik oranının %9 olduğu hatırlandığında; işsizlerin %45'inin uzun dönemli işsizler olduğu görülmektedir.

Uzun dönem işsizlik, iş piyasası esnekliğinin Thatcher reformlarından sonra arttığı İngiltere'de %1.6'da kalmakta, ancak AB'nin en büyük ekonomisi olan Federal Almanya'da %5.4'e çıkmaktadır.

Yani Almanya'daki işsizlerin %62'si uzun dönem işsizlerdir. AB'ye yeni üye olan ülkelerde de uzun dönem işsizlik oranları yüksektir (Litvanya'da %5.5, Estonya'da %4.8 ve Çek Cumhuriyetinde %4.2). Türkiye ise, uzun dönem işsizlik açısından birçok AB üyesi ülkeye göre daha iyi konumdadır. Uzun dönem işsizlik oranı %2.2'dir ve bu veriye göre resmi işsizlerin sadece %21'i uzun dönem işsizlerdir. Türkiye'de işsizlik sigortası uygulamasının çok yakın zamanlarda başlamış olması, nisbeten daha esnek iş piyasası koşulları ve özellikle de kayıtdışı istihdamın Türkiye'de yaygın olması uzun dönem işsizliğin nisbeten düşük çıkmasını açıklayabilir.

Rakamların da gösterdiği gibi AB'nin ciddi bir işsizlik sorunu vardır. Bu husus; AB'nin işsizlik rakamları A.B.D ve Japonya gibi büyük ve gelişmiş ekonomilerle kıyaslandığında da belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. A.B.D ve Japonya'da işsizlik oranları 2004 yılında sırasıyla %5.5 ve %4.7'dir, yani AB ortalamasının yaklaşık yarısıdır (OECD, 2005). Keza 25 yaşından küçükler arasındaki işsizlik oranları da A.B.D için %11.8 ve Japonya için %9.5'tur (AB

⁴ Konjktürel işsizlik ekonominin genişleme ve daralma dönemlerine bağlı işsizliktir.

ortalaması hatırlanacağı gibi %18.6'dır). Ayrıca işsizlik sorununun oldukça kalıcı nitelikte olduğu zaman içindeki değişim trendlerinden anlaşılmaktadır. Son katılım öncesi 15 AB üyesinde 2000 yılında ortalama %7.6 olan işsizlik oranı 2004'de %8.1'e çıkmış, ayrıca uzun dönem işsizlik oranı da 2000'de %3.9'dan %4.1'e yükselmiştir (Eurostat 2005).

Tablo 2: AB'de Uzun Dönem İşsizlik Oranları

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
AB (25 ülke)	:	:	:	:	:	4.5	4.1	3.9	3.8	3.9	4.0	4.0
AB (15 ülke)	:	5.0	4.9	4.9	4.8	4.4	3.9	3.4	3.1	3.1	3.3	3.3
Avro Bölgesi	:	5.3	5.4	5.4	5.4	5.0	4.4	3.9	3.5	3.6	3.9	3.9
Avro Bölgesi (12 ülke)	:	5.3	5.3	5.4	5.4	5.0	4.5	3.9	3.6	3.6	3.9	3.9
Belçika	4.5	5.6	5.8	5.7	5.4	5.6	4.9	3.7	3.2	3.6	3.6	3.8
Çek Cumh.	:	:	:	:	:	2.0	3.2	4.2	4.2	3.7	3.8	4.2
Danimarka	2.6	2.5	2.0	1.8	1.5	1.3	1.0	1.0	0.9	0.9	1.1	1.2
Almanya	3.1	3.7	3.9	4.1	4.6	4.5	4.1	3.7	3.7	3.9	4.5	4.9
Estonya	:	:	:	:	:	4.2	5.0	5.7	5.7	5.0	4.7	4.8
Yunanistan	4.2	4.4	4.6	5.2	5.3	5.8	6.5	6.2	5.5	5.3	5.3	5.6
İspanya	9.2	11.0	10.5	9.6	8.9	7.7	5.9	4.8	3.9	3.9	3.9	3.5
Fransa	3.9	4.5	4.4	4.5	4.7	4.5	4.1	3.5	3.0	3.1	3.7	3.9
İrlanda	9.5	9.2	7.6	7.0	5.6	3.9	2.4	1.6	1.3	1.3	1.5	1.6
İtalya	5.7	6.5	7.1	7.3	7.3	6.7	6.7	6.3	5.7	5.1	4.9	4.0
Kıbrıs	:	:	:	:	:	:	:	1.3	1.0	0.8	1.1	:
Letonya	:	:	:	:	:	7.9	7.6	7.9	7.2	5.7	4.3	4.3
Litvanya	:	:	:	:	:	7.5	5.3	8.0	9.2	7.2	6.1	5.5
Lüksemburg	0.8	0.9	0.7	0.8	0.9	0.9	0.7	0.6	0.6	0.8	0.9	1.1
Macaristan	:	:	:	5.2	4.5	4.2	3.3	3.0	2.5	2.4	2.4	2.6
Malta	:	:	:	:	:	:	:	4.4	3.7	3.4	3.3	3.4
Hollanda	3.3	3.3	3.1	3.0	2.3	1.5	1.2	0.8	0.6	0.7	1.0	1.6
Avusturya	:	1.1	1.0	1.2	1.3	1.3	1.2	1.0	0.9	1.1	1.2	1.3
Polonya	:	:	:	:	5.0	4.7	5.8	7.6	9.3	10.8	10.8	10.2
Portekiz	1.8	2.6	3.1	3.3	3.2	2.2	1.8	1.7	1.5	1.7	2.2	3.0
Slovenya	:	:	:	3.4	3.4	3.3	3.2	4.0	3.5	3.4	3.4	3.1
Slovakya	:	:	:	:	:	51.5	8.0	10.2	11.4	12.2	11.4	11.7
Fineandiya	:	:	:	:	4.9	4.1	3.0	2.8	2.5	2.3	2.3	2.1
İsveç	1.4	2.3	2.3	2.7	3.1	2.6	1.9	1.4	1.0	1.0	1.0	1.2
Birleşik Krallık	4.2	4.1	3.6	3.1	2.5	1.9	1.7	1.4	1.3	1.1	1.1	1.0
Bulgaristan	:	:	:	:	:	:	:	9.4	11.9	11.7	8.9	7.1
Hrvatistan	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Romanya	:	:	:	:	2.5	2.3	2.8	3.5	3.2	4.0	4.2	4.2
Türkiye	:	:	:	:	:	:	:	1.4	1.8	3.1	2.5	4.0
İzlanda	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Norveç	:	:	:	:	:	:	:	0.3	0.4	0.5	0.6	0.8
A.B.D	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Japonya	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:

Kaynak: Eurostat 2005 (<http://epp.eurostat.cec.eu.int/>)

AB'nin yüksek ve kalıcı işsizlik oranlarını açıklamak için çeşitli teoriler geliştirilmiştir. İçerdekiler-Dışardakiler (insider-outsider) teorisine göre sendikalaşma oranlarının yüksek olduğu ortamlarda şu an istihdam edilmiş olanlar, yeni iş arayanlara engeller çıkarmaktadır (Blanchard ve Summers, 1986). Bentolila ve Bertola'ya göre (Bentolila ve Bertola, 1990) yüksek Avrupa işsizliğinin nedeni işten çıkarmanın maliyetinin yüksek oluşudur. Malinvaud (Malinvaud, 1994) ise AB işsizliğinin Avrupa genelinde sermaye yetersizliği ile ilgili olduğu kanısındadır. Layard, Nickel ve Jackman'a göre ise (Layard, Nickel ve Jackman; 1991); yüksek oranlı Avrupa işsizliğinin ana nedeni işsizlik sigortasının süresiz ve devamlı olmasıdır. Pissarides (Pissarides, 1992) ise soruna farklı bir açıdan yaklaşmakta ve AB işsizliğini esas olarak 1980'lerden itibaren küreselleşme sonucu ekonomik şokların artmış olmasına ve Avrupa'nın iş piyasası katılıkları nedeniyle bu şoklara karşı yeterli esneklik sağlayamamasına bağlamaktadır. Ljungqvist ve Sargent'da (Ljungqvist ve Sargent, 1998) benzer bir yaklaşım içindedir. Bu yazarlara göre işsizlik sigortası ödemelerinin AB ülkelerinde yüksek ve devamlı olması, şokların arttığı ve ekonomik yapının hızla değiştiği son 20 yılda, işsiz kalanların değişen yeni koşullara uyarlı iş melekeleri kazanmasını önlemekte ve bu kişilerin giderek ümidini yitirmiş işsizlere dönüşmesine yol açmaktadır.

Farklı açıklamalar sözkonusu olmakla beraber; bu açıklamaların ortak noktası AB işsizliğinin esas olarak yapısal bir karakterde olması ve Keynesgil konjonktürel işsizlik yaklaşımıyla açıklanamayacağıdır. Keynesgil analize göre işsizliğin temel nedeni toplam talep eksikliğidir ve talep eksikliği etkili para ve maliye politikalarıyla giderilirse işsizlik de ortadan kalkacaktır. Yukarıda özetlenen görüşlere göre ise AB işsizliği daha ziyade sendikalaşma, işsizlik sigortası ödemelerinin uzun süreli ve yüksek olması, yüksek işten çıkarma maliyeti gibi sosyal yapıyla ilgili düzenlemelerden kaynaklanmaktadır ve toplam talep seviyesi ile ilişkisi zayıftır. Eğer bu görüşler geçerliyse; AB'nin son yıllarda düşük düzeyde seyreden büyüme oranını arttırması da işsizliği azaltmada fazla etkili olmayacaktır. Bunun anlamı da AB sosyal politikalarıyla ilgili olarak kapsamlı bir reform yapmadığı sürece kısa ve orta vadede işsizliğin AB için bir sorun olmaya devam edeceğidir. Bu ise; son genişleme dalgasının işgücü arzı üstündeki baskısı da eklenince AB kamuoyunun Türkiye'nin tam üyeliğine kısa vadede olumlu yaklaşmasının zor olduğunu göstermektedir.

Ancak uzun dönemde bu durum değişebilir. Uzun dönemde demografik faktörler Türkiye lehine gözükmektedir. AB’de nüfus giderek yaşlanmaktadır ve azalma eğilimine girmiştir. Tablo 3; AB’nin geneli ve AB üyeleri için uzun dönemli demografik trendi göstermektedir (Eurostat, 2005). AB’nin nüfusunun 2025 yılına kadar yavaş bir tempoyla artması, ardından düşmeye başlaması beklenmektedir. AB’nin 2050’de nüfusu bugünkü nüfusundan daha az olacaktır. Örneğin Almanya’nın nüfusu bugünkü 82.6 milyonluk düzeyinden 74.6 milyona düşecektir. AB’ye yeni katılan ülkelerin de bu nüfus açığını kapatması beklenmemektedir. Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan veya Litvanya gibi yeni üye olan ülkelerde de nüfus azalma eğilimindedir.

Tablo 3: AB’nin Uzun Dönem Demografik Projeksiyonu

Yıllar	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
AB-25	458.5	464.1	467.3	469.3	470.1	469.4	467.0	463.0	457.3	449.8
AB-15	384.5	390.7	394.7	397.5	398.8	398.7	397.3	394.6	390.3	384.4
Avro Bölgesi	310.2	315.1	317.9	319.4	319.7	318.9	317.1	314.3	310.0	304.4
Belçika	10.4	10.6	10.7	10.8	10.9	11.0	11.0	11.0	11.0	10.9
Çek Cumh.	10.2	10.1	10.0	9.9	9.8	9.7	9.5	9.3	9.1	8.9
Danimarka	5.4	5.5	5.5	5.5	5.6	5.6	5.6	5.5	5.5	5.4
Almanya	82.6	82.8	82.9	82.7	82.1	81.1	79.9	78.4	76.7	74.6
Estonya	1.3	1.3	1.3	1.2	1.2	1.2	1.2	1.2	1.1	1.1
Yunanistan	11.1	11.3	11.4	11.4	11.4	11.3	11.2	11.1	10.9	10.6
İspanya	42.9	44.6	45.3	45.6	45.6	45.4	45.1	44.6	43.9	42.8
Fransa	60.2	61.5	62.6	63.6	64.4	65.1	65.7	66.0	65.9	65.7
İrlanda	4.1	4.3	4.6	4.8	4.9	5.1	5.2	5.3	5.4	5.5
İtalya	58.2	58.6	58.6	58.3	57.8	57.1	56.3	55.3	54.2	52.7
Kıbrıs	0.7	0.8	0.8	0.9	0.9	0.9	0.9	1.0	1.0	1.0
Letonya	2.3	2.2	2.2	2.1	2.1	2.0	2.0	1.9	1.9	1.9
Litvanya	3.4	3.3	3.3	3.2	3.1	3.1	3.0	3.0	2.9	2.9
Lüksemburg	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6
Macaristan	10.1	10.0	9.8	9.7	9.6	9.5	9.4	9.2	9.1	8.9
Malta	0.4	0.4	0.4	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5
Hollanda	16.3	16.7	17.0	17.2	17.4	17.6	17.7	17.6	17.5	17.4
Avusturya	8.1	8.3	8.4	8.4	8.5	8.5	8.5	8.4	8.3	8.2
Polonya	38.1	37.8	37.4	37.1	36.8	36.5	36.1	35.4	34.5	33.7
Portekiz	10.5	10.7	10.8	10.8	10.7	10.7	10.6	10.4	10.2	10.0
Slovenya	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	1.9	1.9
Slovakya	5.4	5.3	5.3	5.3	5.2	5.2	5.1	5.0	4.9	4.7
Finlandiya	5.2	5.3	5.4	5.4	5.4	5.4	5.4	5.4	5.3	5.2
İsviçre	9.0	9.2	9.4	9.6	9.8	9.9	10.0	10.1	10.1	10.2
Birleşik Krallık	59.9	60.9	61.9	62.9	63.8	64.4	64.7	64.7	64.6	64.3
Bulgaristan	7.7	7.4	7.1	6.8	6.5	6.2	5.9	5.6	5.4	5.1
Romanya										

AB'nin bu aşağı yönlü demografik trendi üç ayrı açıdan önemlidir. Faktörler arasında tam ikame esnekliği varsayımına dayanan Neo-Klasik Büyüme Teorisine göre hızlı teknolojik değişim olmayan bir ortamda; bir ülkenin veya bölgenin uzun dönem büyüme hızı sermayenin ve işgücünün büyüme hızına bağlıdır. Avrupa gibi büyük sermaye yoğunluğuna sahip bir bölgede uzun dönemde sermaye büyüme hızının düşük kalacağı öngörülebilir. İşgücünün büyüme hızı ise nüfus büyüme oranıyla doğru orantılıdır. AB'de öngörülen nüfus azalmasının uzun dönemde büyüme oranlarını aşağı çekeceği söylenebilir. İkinci bir unsur nüfus azalmasının ve yaşlanmanın toplam talepte yaratması beklenen negatif etkidir. Üçüncü unsur ise giderek yaşanan bir nüfusun düşük büyüme oranlarıyla birlikte AB'nin pahalı sosyal güvenlik sistemlerinde yaratacağı ciddi finansman sıkıntısıdır. AB'de çalışan nüfus başına düşen bağımlı kişi sayısının öntümüzdeki 20-25 yıllık sürede Hindistan ve Endonezya gibi ülkelere benzeyeceği varsayılmaktadır. İsmi geçen ülkelerde bu oranın yüksekliği çocuk sayısının fazlalığından kaynaklanmaktadır, AB'de ise yaşlı nüfusun fazlalığı benzer bir tablo ortaya çıkarabilecektir.

Sonuç olarak dinamik, iç pazarı hızla büyüyen, genç nüfusa sahip olan bir Türkiye; AB'ye coğrafi yakınlığı, stratejik önemi ve AB standartlarını uygulamada şu ana kadar aldığı ve yakın gelecekte alacağı yol da dikkate alınınca uzun dönemde giderek daha cazip bir tam üye adayı olabilir. Ancak bu sonuca varmadan önce Türkiye'nin nüfus dinamiklerinin, işgücü arzının ve işgücü kompozisyonunun daha detaylı bir şekilde incelenmesi yararlı olabilir.

II.2. TÜRKİYE'NİN NÜFUS DİNAMİĞİ VE İŞGÜCÜ ARZI:

Türkiye nüfus artış hızı giderek düşmekle beraber nüfusu hala artan bir ülkedir. 50'li ve 60'lı yıllardaki %2.5-%3 oranındaki nüfus büyüme oranı XXI. yüzyılın başında %1.5 düzeylerine inmiştir (Derviş, 2004; s. 102). Bu trend bugün de devam etmektedir. 1990'da %1.97 olan nüfus artış hızı 2003'te %1.61'e düşmüştür ve bu aşağı trend devam etmektedir (DİE, 2005). Buna bağlı olarak 1985-1990 arasında %4.39 olan kentsel büyüme oranı, 1990-2000 döneminde %3.25 olarak gerçekleşmiştir (DİE, 2005).

Nüfus artış hızının düşmesinde en önemli faktör doğurganlığın azalmaya başlamasıdır. Doğuşta beklenen yaşam süresinin 1992'da 66.4 yıldan 2003'te 68.3'e çıkmasına ve bebek ölüm oranlarının 1992'de binde 52.4'den 2003'te

binde 40.6'ya düşmesine karşın (ki bu faktörlerin normal olarak nüfusu artırıcı yönde etki yapması beklenir), toplam doğurganlık hızının (ortalama çocuk sayısının) 1992'de 3'ten 2003'de 2.52'ye düşmesi ve doğum hızının 1992-2003 arasında %2.48'den %2.17'ye düşmüş olması; nüfus artış hızını azaltmıştır (DİE, 2005).

Türkiye'nin 2005-2040 yılları arasındaki ayrıntılı demografik projeksiyonu Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Türkiye'nin Demografik Göstergeleri 2005-2040

	2005 2010	2010 2015	2015 2020	2020 2025	2025 2030	2030 2035	2035 2040
Toplam doğurganlık Hızı (kadın başına)	2.33	2.18	2.10	2.10	2.10	2.10	2.10
Doğum Hızı (%)	1.95	1.75	1.66	1.63	1.58	1.51	1.44
Nüfus Artış Hızı (%)	1.35	1.10	0.96	0.86	0.76	0.64	0.48
Yıl Ortası Nüfus (000)	75338	80099	84347	88272	91922	95209	97924

Kaynak: DİE 2005 (<http://www.die.gov.tr/yillik/>)

Önümüzdeki 35 yıl içinde (2005-2040 arasında) yapılan projeksiyonlara göre doğum hızı daha da azalacak ve 2040'da %1.44 olacaktır. Buna bağlı olarak nüfus artış hızı da 2020-25 yılları arasında %0.86'ya, 2035-2040 arasında ise %0.48'e gerileyecektir (DİE, 2005). Sonuç olarak Türkiye nüfusunun 2020-25 yıllarında ortalama 88.27 milyona, 2035-2040 arasında ise ortalama olarak 97.92 milyona ulaşması beklenmektedir (aynı dönemlerde Almanya'nın beklenen nüfusu 76 milyondur). Türkiye nüfusunun yaklaşık bu düzeylerde sabitlenmesi ve 2050'ten sonra Türkiye'nin nüfus dinamikleri açısından bugünkü AB'ye benzer bir yapıya dönüşmesi olasıdır. Türkiye önümüzdeki yıllarda demografide altın dönem olarak adlandırılan bir döneme girecektir. Altın Dönem; 15-64 yaş arası çalışabilir nüfusun toplam nüfusa göre maksimum düzeye eriştiği dönemdir. AB ülkelerinin tümü, yeni katılanlar dahil, bu dönemi bir veya iki kuşak önce geçirmişlerdir. Türkiye; AB'ye üye veya aday ülkeler arasında demografik avantajı olan tek ülkedir (Derviş et al., 2004: 103).

Nüfus artış hızı bir ülkede işgücü arzı ile ilgili olarak ancak genel bir fikir vermektedir. Şu anki işgücü arzı ve gelecekteki işgücü arzı projeksiyonları ile ilgili olarak daha somut bir gösterge işgücü katılma oranlarıdır (labor

participation rate). Bu gösterge çalışabilir yaştaki nüfus içinde (15-64 yaş grubu) emeğini arz etmek isteyenleri belirtmektedir. Tanım olarak işgücü katılma oranı şu an istihdam edilenlerle birlikte işsizleri⁵ kapsamaktadır. Türkiye’de 2004 yılında işgücüne katılma oranı %76.1’dir (OECD, 2005). Bu oran 1990 yılında %83.6 idi. Orandaki ani ve büyük düşüş emeklilik kanunundaki değişiklik sonucu birçok çalışanın erken emekliliği tercih ederek işgücü piyasasından çekilmesi ve 8 yıllık zorunlu eğitime geçişin işgücüne katılma oranı üstündeki negatif etkisi dolayısıyladır.

Türkiye’nin 2004 yılındaki işgücüne katılım oranı AB ülkelerine göre biraz düşüktür. AB-15’de (son katılım öncesi 15 üyeden oluşan AB’de) ortalama işgücüne katılım oranı %78.8 olup aynı oran Almanya için %79.1 ve İngiltere için %83.1’dir. Türkiye’ye daha benzer yapıdaki AB üyesi Akdeniz ülkelerinden Yunanistan’da bu oran %79.1, İspanya’da %81.6 ve Portekiz’de %79’dur. Ortalamayı aşağı çeken unsur Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranlarının olağanüstü düşüklüğüdür. Türkiye’de 2004 yılında kadınların işgücüne katılım oranı %27 olup⁶, bu oran yukarıda değinilen nedenlerle son onbeş yıldır düşme göstermektedir. Söz konusu oran 2004 yılında AB-15 için %62.8, Almanya için %66.1 ve İngiltere için %69.6 olup, AB üyesi Akdeniz ülkelerinden Yunanistan, İspanya ve İtalya için sırasıyla %54, %57.1 ve %50.6’dır. Akdeniz bölgesinde kültürel faktörlerin ve kadınların çalışma hayatına katılımı konusundaki önyargıların kuzeyli ülkelere göre kadın katılım oranlarını düşürdüğü gözlenmektedir. Ancak Türkiye; AB üyesi Akdeniz ülkelerine göre bile çok düşük kalan bir kadın katılım oranına sahiptir.

Eğitimle işgücüne katılım arasında pozitif bir ilişki söz konusudur. İşgücüne katılım oranı (2003 verilerine göre) Türkiye’de lise altı eğitim için %53.8, lise eğitimini tamamlayanlar için %66.4 ve lise üstü eğitim için %80.4’tür (OECD, 2005). Türkiye’de eğitimin işgücüne katılım konusundaki etkisi özellikle kadınlar için belirgindir. Kadınların işgücüne katılım oranları (2003 verileriyle) lise altı eğitim için %24.3, lise eğitimi için %30.7 ve lise üstü eğitim için %69.9’dur. Eğitimle işgücüne katılım arasındaki pozitif ilişki AB ülkeleri için de geçerlidir. AB-15 ülkelerinde lise altı eğitimlilerin işgücüne katılım oranı %78.6 ve lise eğitimlilerin işgücüne katılım oranı %86.4 iken, lise üstü eğitimlilerin işgücüne katılım oranı %91.4’e çıkmaktadır (Eurostat, 2005).

⁵ İşsizler tanım olarak geçerli ücretlerde emeğini arz edip iş bulamayanlardır.

⁶ Kadınların Türkiye’de işgücüne katılım oranı 1990’da %36 idi.

Yukardaki tablo Türkiye'nin gelecekteki işgücü arzı ve istihdam olanakları konusunda ipuçları sunmaktadır. Türkiye'de nüfus artış hızı eskiye oranla azalmakla beraber pozitifdir. Önümüzdeki yıllarda da %1.5 düzeyinde bir nüfus artışı, diğer değişkenler sabit tutulduğu takdirde işgücü arzını aynı oranda arttıracaktır. Ancak Türkiye'nin demografik olarak altın çağa girişi 15-64 yaş arası çalışabilir nüfusun, toplam nüfustan daha hızlı artmasına neden olacaktır. Türkiye'de 2000-2005 döneminde 15-64 yaş arası çalışabilir nüfustaki yıllık büyüme hızı, genel nüfus artış hızının %1.5 üstündedir ve bu trendin önümüzdeki dönemde de devamı beklenmektedir (Derviş et al., 2004: 104). Bu ise diğer faktörler sabit kalma koşuluyla, her yıl işgücü arzının %3 artması anlamına gelmektedir. Bu Türk ekonomisi için aynı anda hem fırsatlar, hem de sorunlar yaratan bir olgudur.

Bu olgu Türkiye için fırsat yaratabilir çünkü çalışma yaşındaki nüfusun toplam nüfus artışının %1.5 üzerinde olması, ekonomiye önemli bir üretim girdisi sağlaması ve talep genişletici etkisi dolayısıyla, Türkiye'nin potansiyel olarak kişi başına gelirini diğer faktörler (örneğin sermaye stoğu ve teknolojik gelişme) sabit varsayıldığında sadece bu faktör sayesinde yılda %1.5 büyütebileceğini göstermektedir (Derviş et al., 2004: 104). Bunun için gerekli koşul, ek işgücü arzının tümünün ekonomi tarafından emilebilmesi yani arzedilen tüm işgücünün istihdam olanağı bulabilmesidir.

Bu ise sorunların başladığı noktadır. Türkiye ekonomisi, verim düşüklüğü nedeniyle, ancak %2.3'lük bir büyüme hızının üstünde büyürse yeni istihdam olanakları yaratabilmektedir. İşgücü arzının her yıl %3 büyümesi halinde, Türkiye'nin halihazırda hayli yüksek olan işsizlik oranını aynı seviyede tutmak için her yıl en az %5.3 büyümesi gerekmektedir. Bu tahmin; işgücüne katılım oranının şimdiki seviyesinde (%76) kalacağını varsayarak yapılan bir tahmindir (Ulusoy ve Gürsel, 1998:62).

Ancak önümüzdeki yıllarda işgücüne katılım oranı kısmen yukarıda bahsedilen nedenlerle, kısmen de bir sonraki kısımda ele alınacak olan tarım kesimindeki gelişmeler nedeniyle daha da yükselebilir. Erken emekliliğin ve 8 yıllık zorunlu eğitimin 15-64 yaş arası çalışabilir nüfusta geçmiş yıllarda yaratmış olduğu negatif etki önümüzdeki dönemlerde ortadan kalkacaktır. Bunun sonucu olarak işgücüne katılım oranının yakın gelecekte AB-15 ortalaması ve geçmişteki düzeyi olan %80 düzeylerine çıkması beklenebilir. Buna ek olarak Türkiye'de çok düşük gözükken kadın işgücü katılım oranının da

kentleşme ve kadın katılım oranını pozitif yönde etkileyen eğitim düzeyinin yükselmesi nedeniyle artması ve AB üyesi Akdeniz ülkeleri düzeyi olan %50 düzeylerine çıkması beklenebilir. İşgücüne katılım oranındaki bu olası yükselmeler halinde ise yıllık işgücü arzı %3'ün de üstünde bir artış gösterebilir. İşgücü artış hızının %4 gibi bir rakama yükselmesi halinde , sadece işsizlik düzeyini bugünkü düzeyinde tutabilmek için en az %6'lık bir büyüme oranı gerekecektir. Türkiye büyüme hızını %6 gibi bir oranın altına düşürdüğünde, daha da artan bir işsizlik oranıyla karşılaşabilir.

II.3: TÜRKİYE'DE TARIM VE EĞİTİMİN İSTİHDAM ETKİSİ VE İSTİHDAM OLANAKLARI

Türkiye'deki işsizlik ve istihdam sorunları tarım ve eğitimdeki gelişmelerle de yakından ilişkilidir. Türkiye'de ilköğretim düzeyinde okullaşma oranı nisbeten yüksek (%91.95), buna karşın lise düzeyindeki okullaşma oranı (%46.47) ve yüksek eğitimdeki okullaşma oranı (%13.09) oldukça düşüktür (DİE, 2005). Eğitim kalitesi de istenilen düzeyde değildir. Bir gösterge olarak ilköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı alındığında, bu rakam Türkiye'de 2002 yılında 25.9'dur. Bu oran gerek Yunanistan (12.1), İspanya (14.3) ve Portekiz (11.1) gibi AB üyesi Akdeniz ülkelerine, gerekse Polonya (11.9), Macaristan (10.6) ve Litvanya (12.1) gibi yeni üyelere göre belirgin biçimde yüksektir. Türkiye'de eğitime ayrılan kaynakların azlığı, bu alanda karşılaşılan problemlerin ana nedenidir. Türkiye ulusal gelirin⁷ ancak %3.56'sını eğitime ayırabilmektedir. Bu oran AB'de (25 üye için) ortalama olarak %5.22'dir (Eurostat, 2005). Almanya, Fransa ve İngiltere gibi önemli AB üyeleri ulusal gelirlerinin yaklaşık %5'ini eğitime ayırabilmektedir (Almanya'da %4.78, Fransa'da %5.81 ve İngiltere'de %5.25). AB üyesi Akdeniz ülkelerinde de bu oran Türkiye'ye göre daha yüksektir. Söz konusu oran Yunanistan'da %3.96, İspanya'da %4.44, Portekiz'de %5.83'dir (Eurostat, 2005). Aynı durum yeni AB üyeleri için de geçerlidir (Polonya'da %5.60, Macaristan'da %5.51, Çek Cumhuriyetinde %4.41). Ayrıca ismi geçen ülkelerin tümünün kişi başına ulusal geliri Türkiye'den daha yüksektir. Sonuç olarak Türkiye ile AB ülkeleri arasında kişi başına düşen eğitim harcamaları açısından kolay kapanamayacak bir uçurum söz konusudur.

⁷ Ulusal gelir yurt içi hasıla (GDP) olarak ölçülen gelirdir.

Türkiye'nin gelecekte kişi başına gelirini ve ulusal gelirden eğitime ayrılan payı yükseltebilmesi halinde, eğitim düzeyindeki yükselmenin işsizliği azaltması beklenebilir. Eğitim süresi ile işsizlik arasında negatif bir ilişkinin varlığı görülmektedir. Bu negatif ilişki hem AB ülkeleri, hem de Türkiye için geçerlidir. Bir ölçü olarak AB-15 ortalamaları alındığında, AB ülkelerinde 2003 yılı itibarıyla lise altı eğitimlilerde %10.9 olan işsizliğin, lise eğitimlilerde %8.7'ye, lise üstü eğitimlilerde ise %4.9'a düştüğü görülmektedir Aynı trend Türkiye için de geçerlidir. 2003 verilerine göre lise altı eğitimlilerde %8.8 olan işsizlik oranı, lise eğitimlilerde %7.8'e, lise üstü (yüksek) eğitimlilerde %6.9'a düşmektedir (OECD, 2005). Ancak rakamlar aynı zamanda eğitimin işsizlik üstündeki etkisinin Türkiye'de AB ülkelerindeki kadar güçlü olmadığını da göstermektedir. Ayrıca eğitimin işsizlik üstündeki etkisi Türkiye'de erkek ve kadınlar arasında önemli bir farklılaşma göstermektedir. Erkekler için lise altı eğitimde %9.5, lise eğitimliler arasında %6.7 ve lise üstü eğitimliler arasında %5.8 olan işsizlik oranları; kadınlar söz konusu olduğunda farklı bir yapı sergilemektedir. Kadınlarda lise altı eğitimlilerdeki işsizlik oranı %6.3, buna karşın lise eğitimliler arasındaki işsizlik oranı %30.7 ve lise üstü eğitimlilerde işsizlik oranı %9.4'tür (OECD,2005). Bu verilere göre Türkiye'de eğitimsiz kadınlar, eğitilmiş kadınlara göre daha kolaylıkla iş bulabilmektedir. Bu da gerek Türkiye'deki eğitimin niteliği, gerekse iş bulma konusunda cinsiyet ayrımcılığı konusunda soru işaretleri doğurmaktadır.

Özetlenirse genel bir trend olarak eğitimin yaygınlaşmasının ve özellikle orta ve yüksek öğretimdeki okullaşma oranlarının artmasının, Türkiye'de gelecekte işsizliği azaltıcı yönde etki yapması beklenebilir. Okullaşma oranlarının artması gerek 15-64 yaş arası olup iş talep edenlerin sayısını azaltacağından, gerekse eğitim iş bulma olanaklarını (özellikle erkeklerde) arttırdığından, işsizlik oranının aşağı çekilmesinde yardımcı olabilir. Ancak eğitimin bu pozitif katkısının görülebilmesi için, Türkiye'nin eğitime ayrılan kaynaklarını hızla arttırması gerekmektedir.

Türkiye'de eğitim, işsizlik oranlarını aşağı çekme potansiyeli gösterirken, tarım kesiminin gelişme trendleri tam tersine işsizliği arttırabilecek bir potansiyele sahiptir. Tarım kesimindeki ana problem tarımda istihdam edilen nüfusun Türkiyenin gelişmişlik düzeyine göre olağanüstü yükseklikte oluşudur. Türkiye'de ekonomik açıdan aktif nüfusun %29'u 2005 yılı verilerine göre tarımda istihdam edilmektedir (DİE, 2006). Aynı oran AB'nin gelişmiş

ekonomilerinde %3-%5 arasında, AB'ye yeni katılan Polonya gibi ülkelerde ise %20'nin altındadır. Tarımsal istihdamın yüksekliği daha önce de değinildiği gibi işsizlik oranlarını bugün itibarıyla suni olarak düşük tutmakla beraber, gelecekte büyük bir işsizlik potansiyelini de içinde taşımaktadır. Tarım kesiminde küçük üreticilik hakimdir ve toplam çiftlik sayısı 3.5 milyon dolayındadır. Buna karşın Türkiye'ye daha yakın yüzölçüm ve nüfusa sahip ülkelerden Fransa'da çiftlik sayısı sadece 614 000, Almanya'da ise 412 000'dir. AB içinde en çok çiftliğe sahip ülkelerden 1 963 000 çiftliği olan İtalya ve 2 172.000 çiftliğin bulunduğu Polonya bile Türkiye'nin çiftlik sayısının epey altında kalmaktadır (Eurostat, 2005). Türkiye'de ortalama çiftlik büyüklüğü 6 hektar kadardır. Mevcut çiftliklerin ise %85'i 10 hektardan küçük olup, bunlar tarımda kullanılan toprağın sadece %40'ını oluşturmaktadır (Derviş et al., 2004: 112).

Bu küçük ölçekli tarımsal işletmeler ancak meyve-sebze üretimi veya organik tarım gibi özel nitelikli üretim yaptıklarında uluslararası düzeyde rekabet şansına sahiptirler. Türkiye'de ise küçük ölçekli çiftliklerin büyük bölümü tahıl üretimine yöneliktir ve bu ölçek büyüklüğünde verimli olabilmeleri zordur. Türkiye yakın yıllara kadar ulusal gelirinin %4'üne ulaşan tarımsal destekleme ve taban fiyatı politikaları aracılığıyla küçük üreticileri ayakta tutabilmiştir. Ancak Dünya Ticaret Örgütü'nün 2001 yılında Doha'da aldığı kararlar çerçevesinde tarımsal desteklerin ve korumanın önümüzdeki yıllarda dünya genelinde azaltılacağı, AB müzakereleri çerçevesinde Türkiye'nin tarımsal yapısını AB normlarına yaklaştırma zorunluluğu ve 2001 yılından itibaren taban fiyatı uygulamasının yerini giderek gelir destekleme politikalarının almakta oluşu nedeniyle, Türkiye'de tarıma verilen açık desteklerin giderek azaltılması gündemdedir. Bu da küçük üreticilerin bir bölümünün tasfiyesini gerektirecektir. Türkiye'nin AB normlarına daha uygun bir ülke haline gelmesi için tarımda istihdam edilen olağanüstü yükseklikteki işgücünü azaltması gerekmektedir. Bu ise önümüzdeki 10 ile 20 yıllık dönemde istihdam olanakları arayan büyük bir tarım kökenli işgücü fazlalığına neden olabilir ve işgücü arzının beklenenden daha hızlı artması sonucunu doğurabilir. Tarım kökenli bu işgücü fazlasına Türkiye'nin kısa ve orta vadede iş olanakları yaratması ise zor görünmektedir. Hızlı bir büyüme senaryosu altında bile, tarımdan kaynaklanan vasıfsız işgücü fazlalığına istihdam olanağı yaratmak kolay değildir çünkü bu kesimde eğitim düzeyi çok düşüktür. Türkiye'de tarımsal işgücünün dörtte birinin okuma yazması yoktur. Sekiz yıllık temel

eğitimi tamamlayanların oranı ancak %10 dolayındadır (Bu oran hizmet sektöründe %60, imalat sektöründe %40 dolayındadır).

Yukarda özetlenen gelişmeler çerçevesinde Türkiye'nin kısa ve orta vadede ciddi bir işsizlik sorunuyla yaşamak zorunda olduğu ortaya çıkmaktadır. AB kamuoyunun aday ülkelerde işsizlik sorununa daha da duyarlı olmaya başladığı bir dönemde bu konu Türkiye'nin tam üyeliği yolunda bir engel oluşturacaktır ve serbest dolaşımın görünebilir gelecekte AB tarafından onanması bu çerçevede çok zor gözükmetedir. Yüksek oranlı bir büyümenin de işsizliği ciddi biçimde azaltabileceği konusunda da ciddi soru işaretleri mevcuttur.

Türkiye'nin 1995-2004 yılları arasındaki ulusal gelir büyüme oranları AB ülkeleri ile karşılaştırılmalı olarak Tablo 5'te sunulmuştur. Tablodan görülebileceği gibi Türkiye %5 ve üstünde büyüme oranlarını yakalamakta zorluk çekmemektedir ancak büyüme trendi istikarsızdır. Hızlı büyümeyi, ani daralma dönemleri izleyebilmektedir. 2001 krizindeki büyük daralmanın ardından Türkiye son üç yıldır (2002-2004 arası) ortalama %7'lik bir büyümeyi aynı zamanda enflasyonu aşağı çekerek başarmıştır. AB ülkelerinin (25 AB üyesi için) aynı dönemdeki ortalama büyüme oranı ise %1.5'dir (Eurostat, 2005). Burada dikkati çeken husus Türkiye'nin son üç yıldır AB ortalamasının çok üstünde bir büyüme gerçekleştirmesine karşın, bu büyümenin işsizliği azaltma yönünde belirgin bir etki yapmamış olmasıdır. Hızlı büyümeye rağmen 2002'de %10.3 olan işsizlik oranı, 2004'de %10.5'a çıkmış ve 2004'te de %10.3 oranında kalmıştır (Eurostat, 2005). Yukarıda bu olgunun bazı olası nedenlerine değinilmişti. Ancak rakamların bize gösterdiği gerçek sık sık önerilen bir tezin fazla da geçerli olmadığı yönündedir. Bu teze göre AB ile tam üyelik görüşmeleri, Türkiye'ye yönelik dış sermaye girişini arttırarak büyümeyi hızlandıracak, bu ise işsizliği azaltacaktır. Yukarda değinilen noktalar ışığında bu tezin geçerliliği epey kuşkuyla gözükmetedir.

Türkiye yakın ve orta vadede yüksek bir büyüme oranını sürdürmek için dış kaynağa ihtiyaç duymaya devam edecektir. Bunun da nedeni Türkiye'de tasarrufların yetersizliğidir. 2003 verilerine göre iç tasarrufun ulusal gelirdeki payı %12.3 olup, bu gelişen bir ülke için düşük bir orandır (DİE, 2005).

Tablo 5: AB'ye üye ve aday ülkelerin yıllık büyüme oranları

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB-25	:	1.8	2.7	3.0	2.9	3.7	1.8	1.1	1.1	2.4	2.0 ⁽⁰⁾	2.3 ⁽⁰⁾
AB-15		2.6	1.7	2.6	3.0	2.9	3.7	1.7	1.0	1.0	1.9 ⁽⁰⁾	2.2 ⁽⁰⁾
Belçika		2.4	1.2	3.5	2.0	3.2	3.9	0.7	0.9	1.3	2.9	2.2
Çek Cumh.	:	4.2	-0.7	-1.1	1.2	3.9	2.6	1.5	3.2	4.4	4.0 ⁽⁰⁾	4.2 ⁽⁰⁾
Danimarka		2.9	2.5	2.7	1.8	2.8	3.3	0.7	0.5	0.8	2.0	2.3 ⁽⁰⁾
Almanya		1.9	1.0	1.8	2.0	2.0	3.2	1.2	0.1	-0.2	1.6	0.8 ⁽⁰⁾
Estonya		4.5	4.4	11.1	4.4	0.3	7.9	6.5	7.2	6.7	7.8	6.0 ⁽⁰⁾
Yunanistan		2.1	2.4	3.6	3.4	3.4	4.5	4.6	3.8	4.6	4.7	2.9 ⁽⁰⁾
İspanya		2.8	2.4	4.0	4.3	4.2	4.4	3.5	2.7	2.9	3.1	2.7 ⁽⁰⁾
Fransa		2.4	1.1	2.4	3.6	3.3	4.1	2.1	1.2	0.8	2.3	2.0 ⁽⁰⁾
İrlanda		9.8	8.1	10.8	8.5	10.7	9.2	6.2	6.1	4.4	4.5	4.9 ⁽⁰⁾
İtalya		2.9	1.1	2.0	1.8	1.7	3.0	1.8	0.4	0.3	1.2	1.2 ⁽⁰⁾
Kıbrıs		9.9	1.8	2.3	5.0	4.8	5.1	4.1	2.1	1.9	3.7	3.9 ⁽⁰⁾
Litvanya		-0.9	3.8	8.3	4.7	3.3	6.9	8.0	6.4	7.2	8.3	7.2 ⁽⁰⁾
Letonya		3.3	4.7	7.0	7.3	-1.7	3.9	6.4	6.7	10.4	7.0	6.4 ⁽⁰⁾
Lüksemburg		1.4	3.3	8.3	6.9	7.8	9.0	1.5	2.5	2.9	4.5	3.8 ⁽⁰⁾
Macaristan		1.5	1.3	4.6	4.9	4.2	5.2	3.8	5.1	3.4	4.6	3.9 ⁽⁰⁾
Malta	:	:	:	:	4.1	6.4	0.2	0.8	-1.9	0.4	1.7 ⁽⁰⁾	1.9 ⁽⁰⁾
Hollanda	3.0	3.0	3.8	4.3	4.0	3.5	1.4	0.1	-0.1	1.7	1.0 ⁽⁰⁾	2.0 ⁽⁰⁾
Avusturya		1.9	2.6	1.8	3.6	3.3	3.4	0.8	1.0	1.4	2.4	2.1 ⁽⁰⁾
Polonya		2.7	6.0	6.8	4.8	4.1	4.0	1.0	1.4	3.8	5.3	4.4 ⁽⁰⁾
Portekiz		8.2	3.6	4.2	4.7	3.9	3.8	2.0	0.5	-1.2	1.2	1.1 ⁽⁰⁾
Slovenya		5.5	3.7	4.8	3.9	5.4	4.1	2.7	3.5	2.7	4.2	3.7 ⁽⁰⁾
Slovakya		5.8	6.1	4.6	4.2	1.5	2.0	3.8	4.6	4.5	5.5	4.9 ⁽⁰⁾
Finlandiya		4.4	3.8	6.2	5.0	3.4	5.0	1.0	2.2	2.4	3.6	3.3 ⁽⁰⁾
İsveç		4.1	1.3	2.4	3.6	4.6	4.3	1.0	2.0	1.5	3.6	3.0 ⁽⁰⁾
Birleşik Krallık		2.9	2.7	3.2	3.2	3.0	4.0	2.2	2.0	2.5	3.2	2.8 ⁽⁰⁾
Bulgaristan		2.9	-9.4	-5.4	3.9	2.3	5.4	4.1	4.9	4.5	5.6	6.0 ⁽⁰⁾
Hırvatistan	:	5.9	6.8	2.5	-0.9	2.9	4.4	5.2	4.3	3.7 ⁽⁰⁾	4.0 ⁽⁰⁾	4.3 ⁽⁰⁾
Romanya		7.1	3.9	-6.1	-4.8	-1.2	2.1	5.7	5.0	4.9	8.3 ⁽⁰⁾	5.5 ⁽⁰⁾
Türkiye		7.2	7.0	7.5	3.1	-4.7	7.4	-7.5	7.9	5.8	7.7 ⁽⁰⁾	5.0 ⁽⁰⁾
İzlanda		0.1	5.2	4.7	5.7	4.4	5.7	2.6	-2.1	4.2	5.2	5.2 ⁽⁰⁾
Norveç		4.4	5.3	5.2	2.6	2.1	2.8	2.7	1.1	0.4	2.9	3.8 ⁽⁰⁾

Not : f değeri olanlar tahmini değerlerdir

Kaynak : Eurostat 2005 (<http://epp.eurostat.ec.eu.int/>)

Ancak yüksek büyümeyi sağlayabilecek dış kaynak girişi sağlansa da, bunun istihdam üstünde birebir olumlu etkisi olmayabilir. Dünya genelindeki trend emek yoğun sektörlerden teknolojik gelişmeye daha açık olan sermaye yoğun sektörleredir. Türkiye de bu ana trendin dışında kalamamaktadır.

İhracatın değişen kompozisyonuna bakıldığında; Türkiye'nin giderek tekstil ve inşaat gibi emek yoğun sektörlerden, otomotiv ve elektronik gibi sermaye yoğun sektörlerle kaymakta olduğu söylenebilir. Ayrıca döviz kurunun düşük olması ve YTL'nin değer kazanmaya devam etmesi de sermaye malı ithalatını ve buna bağlı olarak sermaye yoğun üretim tekniklerini teşvik etmektedir. Bununla bağlantılı olarak da sanayi sektöründe işgücü talebi giderek nitelikli işgücü talebine doğru kaymaktadır. Bu Türkiye'nin istihdam sağlamada zayıf noktasıdır. Çünkü gerek şimdiki, gerekse gelecek yıllardaki potansiyel işgücü arzı ağırlıklı olarak niteliksiz yapıdadır.

III. SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye'nin işsizlik ve istihdamla ilgili kısa ve uzun vadeli görünümü AB üyesi ülkelerle karşılaştırılmalı olarak ele alınmıştır. İşsizlik ve istihdam konuları, AB ile tam üyelik müzakereleri çerçevesinde önemli bir sorun olacaktır. AB'nin karar alma süreçlerinde giderek kamuoyu etkisi artmaktadır. AB kamuoyu ise aday ülkelerden kaynaklanabilecek işgücü arzı ve bunun kendi ülkelerindeki işsizlik üstündeki etkileri konusunda giderek daha duyarlı davranmaktadır. Türkiye'nin fakir, büyük nüfuslu, işsizi bol bir ülke şeklinde algılanması, yeni üyeler için referandum eğiliminin güçlendiği bir ortamda Türkiyenin tam üyelik hedefi açısından gözardı edilemez negatif bir unsur olabilir.

Şu anki veriler ışığında değerlendirildiğinde, kısa ve orta vadede, yani önümüzdeki 10-15 yıllık süreçte işsizlik ve istihdam olanakları ile ilgili tablo olumlu değildir. Burada iki yanlı bir olumsuzluk söz konusudur. Bir yandan AB'nin Almanya ve Fransa gibi kurucu ülkelerindeki yüksek işsizliğin görünebilir gelecekte ciddi biçimde azaltılabilmesi zor görünmektedir. Bu AB'nin zayıf büyüme performansının yanısıra, sözkonusu ülkelerdeki işsizliğin konjonktürel olmaktan çok yapısal bir karakter taşımasından kaynaklanmaktadır. Yüksek oranlı işsizliğin devam ettiği bir ortamda bu ülkelerin kamuoyları, aday ülkelerin tam üye oldukları takdirde kendi ülkelerindeki işsizliği daha da arttıracığı endişesini yaşamaya devam edeceklerdir. AB'ye yeni üye olan 10 ülke içinde Polonya ve Slovakya gibi çok yüksek işsizlik oranlarına sahip ülkelerin olması zaten bu endişeleri şimdiden arttırmış gözükmektedir.

Sonuç olarak Türkiye, kısa ve orta vadede, işsizlikle ilgili endişelerin AB ülkelerinin kendi iç dinamikleri sonucu ortadan kalkacağını umabilme konumunda değildir. Bu endişelerin ortadan kalkabilmesi ancak Türkiye'nin kendi iç dinamikleri sayesinde olabilir. Ancak işsizlik ve istihdamla ilgili Türkiye'nin kendi iç dinamikleri de en azından yakın ve orta vadede olumlu bir tablo sunmamaktadır. Çalışmada da çeşitli vesilelerle belirtildiği gibi Türkiye'nin işsizlik problemini aşması kısa ve orta vadede çok zor gözükmektedir. Bunun çeşitli nedenleri vardır.

Birincisi Türkiye eskiye oranla azalmakla beraber nüfusu hala artan bir ülkedir ve nüfus artış hızı tüm AB üyesi ülkelere göre daha yüksektir. Bunun yanısıra belki daha da önemli bir faktör Türkiye'de işgücüne katılım oranında önümüzdeki dönemlerde beklenen yükselmedir. Türkiye'nin işgücü arzı dinamikleri açısından kendine özgü bazı özellikleri vardır. Kadınların işgücüne katılım oranlarının şu anki düşük seviyesi ve tarımda istihdam edilen olağanüstü yüksek nüfus bu özelliklerin başlıcalarıdır. Türkiye'nin giderek AB normlarına yaklaşması sürecinde kadınların işgücüne katılım oranının yükselmesi ve buna karşın tarımda istihdam edilen nüfusun azalması beklenmelidir. Her iki gelişme de nüfus büyüme hızından bağımsız olarak işgücü arzını arttırıcı etkenlerdir ve zaten yüksek olan işsizliği daha da yukarı çekebilecek bir potansiyel göstermektedir.

İşgücü arzındaki bu olası gelişmeler de dikkate alınınca Türkiye'nin sadece işsizliği bugünkü seviyelerde tutabilmek için yılda %6'lık ortalama bir büyüme hızını tutturması gerekmektedir. Yeterli dış kaynak girişiyle Türkiye bu büyümeyi sağlayabilir. Ancak oldukça yüksek bu büyüme hızının bile istihdam konusunda istenilen ölçüde bir değişiklik yaratması pek olası gözükmemektedir. Nitekim 2002-2004 arasında ortalama %7'ye ulaşan büyüme oranları bile işsizlik oranlarında kayda değer bir azalmaya neden olmamıştır. Türkiye'nin %7'nin de üstünde bir büyüme oranını zorlaması ise güçlkle denetim altına alınabilen enflasyonu yeniden arttırabilir ve zaten yüksek olan cari açığı ekonominin taşıyamayacağı bir noktaya götürebilir.

Türkiye'de büyüme ile işsizlik arasındaki ilişkinin nisbeten zayıf olması kısmen Türk ekonomisinin (özellikle de imalat sektörünün) giderek emek yoğun bir yapıdan daha sermaye yoğun bir yapıya dönüşmesine, kısmen de arzedilen işgücünün ağırlıklı olarak niteliksiz bir işgücü olmasına bağlanabilir. Tarımda

istihdam edilen nüfusun AB ortalamalarına daha yakın düzeylere düşürülmesi halinde ise, bu niteliksiz işgücü arzının daha da artması beklenebilir.

Kısa ve orta vadede istihdam olanakları ile ilgili bu olumsuz tabloyu hafifletebilecek bir unsur eğitim olabilir. Ortalama eğitim süresinin artırılması Türkiye’de de genel olarak işsizliği azaltıcı yönde etki yapmaktadır. Eğitim ciddi bir sorun olan niteliksiz işgücü arzına belli nitelikler kazandırarak işsizlik sorununun çözümüne katkıda bulunabilir. Ancak bu noktada da verilerin dikkatle bir gözle incelenmesi sadece eğitim süresinin artırılmasının yeterli olmayabileceğini ortaya koymaktadır. Türkiye’de eğitimin istihdam üstündeki etkisi AB ülkelerine göre daha zayıftır. Ayrıca özellikle kadınların durumu ele alındığında, salt eğitim süresinin artırılması da istihdam açısından beklenen etkiyi göstermemektedir. Lise mezunu kadınlar arasındaki işsizlik oranları vasıfsız ve eğitimsiz kadınlara göre belirgin biçimde daha yüksektir. Bu noktada da eğitimin niceliği kadar niteliğinin de önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Mesleki teknik eğitimin yaygınlaştırılması ve eğitim sisteminin çağın ihtiyaçlarına uygun biçimde yeniden düzenlenmesi eğitimin istihdam üstündeki olumlu etkisini artırabilir. İstihdamı arttırmak için gerekli olan bu eğitim yatırımının yapılması, Türkiye’nin çok düşük olan kişi başına eğitim harcamalarını arttırabilmesine bağlıdır. Yüksek bir borç yükünü çevirmek zorunluluğunda olan ve önemli bütçe kısıtlamalarına sahip Türkiye’de kısa vadede bunu yapmak zor gözükse de; AB’den destekleme fonları alınması ve özelleştirmelerden elde edilecek gelirin bir kısmının işçilere yeni vasıflar kazandıracak mesleki eğitim programları için kullanılması gibi önlemlerle bu kısıt kısmen de olsa aşılabılır.

İşsizlik sorunu kısa ve orta vadede AB ile ilişkilerde önemli bir sorun olma potansiyeli taşımasına karşın, uzun vadede durum değişebilir. Demografik projeksiyonlar 20-25 yıllık uzun vadede hızla yaşlanan AB’nin işgücü açığı olacağını göstermektedir. Türkiye ise aynı dönemde demografik olarak altın çağını yaşamaya başlayacak ve 15-64 yaş arası çalışabilir nüfusun toplam nüfusa oranı maksimum noktasına erişecektir. Eğer bu uzun sürede Türkiye de işgücü arzının niteliklerini ciddi biçimde yükseltebilirse; Türkiye giderek AB için bir sorun olmaktan ziyade bir fırsat olmaya başlayabilir. Bunun da AB kamuoylarının Türkiye’ye ve Türkiye’nin tam üyeliğine bakış açılarını olumlu yönde etkileyeceği açıktır.

KAYNAKÇA

- Bentolila, S. ve Bertola, G. (1990);** "Firing Costs and Labour Demand:How Bad is Eurosclerosis", Review of Economic Studies, 57, July 1990, s. 381-402.
- Blanchard, O.J. ve Summers, L. H. (1986);** "Hysteresis and the European Unemployment Problem", NBER Macroeconomics Annual içinde (Editör: S. Fischer), MIT Press, Cambridge, Mass.
- Bulutay, T. (1995);** Employment,Unemployment and Wages in Turkey, State Institute of Statistics, Ankara
- Derviş, K; Gros, D; Emerson, M ve Ülgen, S (2004);** Çağdaş Türkiye'nin Avrupa Dönüşümü, Doğan Kitap, İstanbul
- DIE;** http://www.die.gov.tr/yillik/04_Demografi.pdf (27/09/2005)
- DIE;** <http://www.die.gov.tr/hbultenleri.htm/> (16/03/2006)
- DIE;** <http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/ISGUCU/> (16/03/2006)
- EUROSTAT;**
http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1996,45323734&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=welcomeref&close=/popul/labour/EMPLOY/language0en&product=EU_population_social_conditions&root=EU_population_social_conditions&scrollto=383 (26/08/2005)
- EUROSTAT;**
http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1996,45323734&dad=portal&_schema=PORTAL&screen=welcomeref&close=popul/cdtr/educ&language=en&product=EU_population_social_conditions&scrollto=303 (27/09/2005)
- Gürsel, S. ve Ulusoy, V. (1999);** Türkiye'de İşsizlik ve İstihdam, Yapı Kredi Yayınları, Cogito/Ekonomi=87, İstanbul
- Malinvaud, E. (1994);** Diagnosing Unemployment, Cambridge University Press, Cambridge
- Layard, R; Stephen, N ve Jackman, R. (1991);** Unemployment: Macroeconomic Performance and the Labour Market, Oxford University Press, Oxford
- Ljungqvist, L. ve Sargent, T. S. (1998);** "The European Unemployment Dilemma", The Journal of Political Economy, 106 (3), June 1998, s. 514-550
- OECD;** <http://www1.oecd.org/cde/members/lfindicatorsauthenticate.asp> (28/09/2005)
- Pissarides, C.A. (1992);** "Loss of Skill during Unemployment and the Persistence of Unemployment Shocks", Quarterly Journal of Economics, 107, November 1992, s. 1371-1391
- Yavan, Z. A. (1997);** Türkiye'de İşsizlik: Yapısal ve Yapısal Olmayan Özellikler; TUSIAD Tartışma Tebliği Dizisi-1, İstanbul